

*dr hab. Ewa Gruszevska*¹

Katedra Ekonomii Politycznej
Uniwersytet w Białymstoku

Instytucje a akumulacja kapitału rzeczowego we współczesnej gospodarce

WSTĘP

Akumulacja kapitału jest zagadnieniem podejmowanym w badaniach od początków ekonomii jako nauki. Już w czasach ekonomii klasycznej podkreślano jej znaczenie jako istotnego czynnika wzrostu gospodarczego. Bez powiększania zasobów kapitałowych i bez wzrostu kapitałowej intensywności pracy niemożliwy jest wzrost nakładów i wydajności pracy, a stąd i wzrost dobrobytu społeczeństwa. Osiągnięcie i utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego zależy od zdolności krajów do generowania odpowiednio wysokiego tempa powiększania kapitału (w różnych jego postaciach). Istotne są więc oszczędności w odpowiednich rozmiarach oraz to, w jakim stopniu są transformowane w sprawne inwestycje. Również intensywne zmiany techniczne, technologiczne i efektywnościowe wymagają odpowiednio szerokiego strumienia zasilającego gospodarkę (kapitał finansowy). Niezależnie więc od formy w jakiej występuje, „[K]apitał to siła, która podnosi wydajność pracy i tworzy bogactwo narodów. To życiodajna krew systemu kapitalistycznego, fundament postępu” [Soto de, 2002, s. 25]. Gospodarki wysoko rozwinięte były w stanie osiągnąć obecny poziom rozwoju, gdyż stworzyły duże zasoby kapitału (materialnego i niematerialnego) oraz efektywnie go wykorzystały [Gruszevska 2013, s. 24]. Co prawda akumulacja czynników produkcji i ich łączna produktywność wyjaśnia tylko część zmienności wzrostu gospodarczego w czasie, to uznaje się, że są to najbliższe czynniki wzrostu. Problemem nadal pozostającym bez odpowiedzi jest pytanie o źródła dysproporcji w rozmiarach akumulacji i tempie procesów innowacyjnych [Miłaszewicz, 2011, s. 8–9].

---

¹ Adres korespondencyjny: Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomii i Zarządzania, ul. Warszawska 63, 15-062 Białystok; tel. +48 857 457 726, e-mail: gruszew@uwb.edu.pl.

W artykule podjęto problem zróżnicowania akumulacji kapitału rzeczowego w gospodarce światowej. Jest to jedna z ważnych kwestii, której rozwiązanie przybliży naukowców do wyjaśnienia przyczyn zróżnicowania dochodów i rozwoju gospodarek². W niniejszych badaniach zawężono rozważania do kapitału o charakterze rzeczowym i skupiono się na analizie dysproporcji rozmiarów jego tworzenia. Celem podjętych badań jest odpowiedź na pytanie o oddziaływanie instytucji na akumulację kapitału rzeczowego, a w tym wyjaśnienie różnic w rozmiarach tworzonego kapitału w skali globalnej. Instytucje jako względnie trwałe sposoby myślenia, zasady kierujące działaniem ludzi³ [North 2009, s. 3], nie poddają się łatwo kwantyfikacji do jednego syntetycznego wskaźnika. Ekonomia instytucjonalna jest nurtem, który staje się coraz bardziej popularny. Jej osiągnięcia sprawiły, że trudno dziś znaleźć ekonomistę, który by nie dostrzegał znaczenia instytucji i nie przedstawiał znaczenia uwarunkowań instytucjonalnych gospodarki⁴. Jak pisał G.M. Hodgson, „instytucje stały się głównym tematem analizy ekonomistów” [Hodgson 2009, s. 4].

Niniejsze badanie przeprowadzono w oparciu o kilka wybranych miar instytucji. Do badań pozyskano dane z: World Development Indicators, World Governance Indicators, Fraser Institute Database, Freedom House.

ZRÓŻNICOWANIE AKUMULACJI KAPITAŁU RZECZOWEGO W SKALI GLOBALNEJ

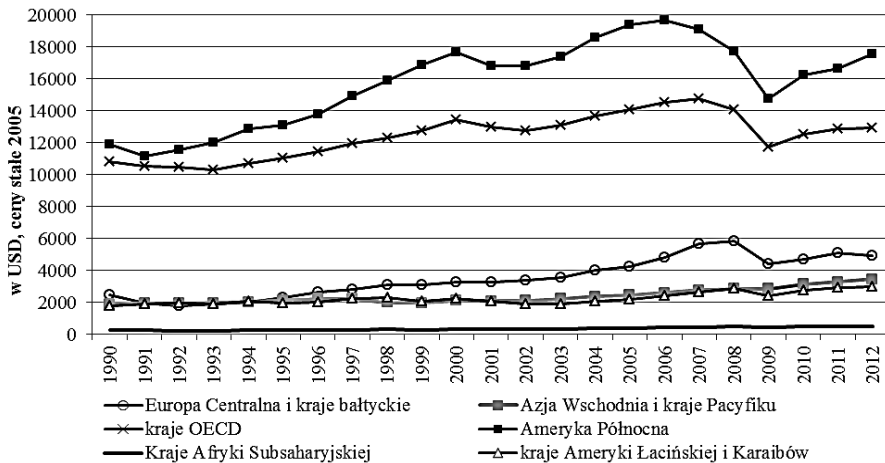
Nie ulega wątpliwości, że żyjemy w świecie o ogromnych dysproporcjach ekonomicznych. Wzrost gospodarczy jest procesem, który odbywa się w zróżnicowanym tempie i ma u podstaw różnorodne warunki ekonomiczne, polityczne, społeczne czy też kulturowe. W tym świetle warto przyjrzeć się procesowi tworzenia kapitału rzeczowego i wskazać na różnice w rozmiarach jego akumulacji.

Zagadnienie nierówności tempa tworzenia, a także rozmieszczenia kapitału w skali globalnej wydaje się ważne z kilku względów. Zmniejszenie przepaści między krajami o niskim poziomie rozwoju a krajami bogatymi uzależnione jest głównie od spadku stopy zwrotu z kapitału. Istotność tej kwestii wynika również z tego, że obecnie kapitał jest skoncentrowany w krajach o najwyższych dochodach bardziej niż kiedykolwiek wcześniej. Pogłębianie się różnic w zamożności krajów (czy też grup ludzi) rodzi wiele pytań o długoterminowe konsekwencje tego procesu [Piketty, 2014, s. 336].

² Prace nad rolą kapitału we wzroście gospodarczym stanowią wciąż ważną część badań ekonomicznych. Przykładowe zestawienie wyników tych badań w: [Próchniak, 2009, s. 44–47].

³ Tak jak w koncepcjach D.C. North’a, G.M. Hodgsona, czy T.B. Veblena, autorka do instytucji nie zalicza organizacji.

⁴ Podkreślając znaczenie instytucjonalizmu i jego rozwoju w ekonomii G.M. Hodgson rozwija hasło „We are all institutionalists now” [Hodgson, 2009, s. 3].

Rysunek 1. Akumulacja brutto/zasoby siły roboczej* według grup krajów w latach 1990–2012

* Obliczono odnosząc rozmiary tworzonoego kapitału w danym roku do zasobów siły roboczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie [WDI, (http)].

Do przedstawienia różnic w rozmiarach tworzonoego kapitału rzeczowego wykorzystano relację akumulacji brutto (*Gross capital formation*) do zasobów siły roboczej (*Labor force total*). Wskaźnik ten daje większe możliwości porównań międzynarodowych niż same rozmiary inwestycji. Analiza danych wybranych grup krajów potwierdza występowanie ogromnych różnic w rozmiarach akumulacji brutto na jednego aktywnego zawodowo (rys. 1). Relacja ta jest ponad 32 razy większa (2012) w Ameryce Północnej niż w Afryce Subsaharyjskiej, a jeszcze w końcu XXI wieku była większa prawie 60 razy (59 w 1999 r.).

Tabela 1. Współczynniki Giniego dla akumulacji brutto na jednego aktywnego zawodowo i PKB per capita w gospodarce światowej* w latach 1990–2012

Wyszczególnienie	1990	2000	2010	2012
Akumulacja brutto na 1 aktywnego zawodowo	0,615	0,659	0,604	0,591
PKB per capita	0,689	0,702	0,666	0,662

* Współczynniki obliczono dla 140 krajów (akumulacja) i 198 krajów (PKB)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [WDI, (http)].

Dynamika nakładów inwestycyjnych w krajach wyżej rozwiniętych została przyhamowana kryzysem finansowym w gospodarce światowej. Duże zróżnicowanie nakładów potwierdza również wysokość współczynnika Giniego. W całym okresie przewyższa on 0,6; jedynie w ostatnim roku badania (2012) spadł poni-

żej tej wielkości. Uwidacznia to skalę nierównomierności nakładów dokonywanych w różnych krajach. Jest ona zbliżona (choć nieco niższa) do dysproporcji w podziale dochodów w gospodarce światowej. Zauważalny jest nieznaczny spadek tego zróżnicowania od początku XXI wieku. Poszukując przyczyn dużego zróżnicowania wydatkowanych nakładów inwestycyjnych, które leży u podstaw dysproporcji w poziomie rozwoju krajów, skoncentrowano się na roli otoczenia instytucjonalnego w procesie tworzenia kapitału.

INSTYTUCJE W PROCESIE TWORZENIA KAPITAŁU

Znaczenie instytucji w procesie rozwoju gospodarczego jest niepodważalne. Jak pisał M. Ratajczak, „instytucje mają znaczenie» i ekonomia musi to uwzględniać, jeśli nie chce być postrzegana jako nauka oderwana od rzeczywistości» [Ratajczak 2011, s. 41]. W niniejszych badaniach przyjęto, że instytucje to normy, zasady i reguły postępowania, które oddziałują na ludzi, kształtując ich postawy [Parto, 2005, s. 24]. Zawartość pojęciowa kategorii instytucji jest jednak znacznie szersza. Można wymienić kilka zagadnień, które przedstawiają różnice w pojmowaniu ich znaczenia. Instytucje przedstawiane są jako [Pańków, 2014, s. 57–73]:

- instrumenty, narzędzia i urządzenia,
- system norm, reguł działania, procedur i reguł gry,
- systemy ograniczeń,
- struktury społeczne,
- systemy ról społecznych i zawodowych,
- elementarne formy porządku społecznego,
- wytwory i elementy kultury (cywilizacji),
- efekty woli politycznej i narzędzia sprawowania władzy.

Mają więc bardzo zróżnicowany charakter i nie sposób wskazać wszystkich przejawów ich oddziaływania na życie ludzi. Powoduje to, że ciągle występują trudności z ich definiowaniem. „Mimo już prawie trzechsetletniej tradycji wykorzystywania pojęcia instytucji na gruncie nauk humanistycznych i społecznych nie udało się osiągnąć konsensu definicyjnego» [Ratajczak 2011, s. 31].

Odpowiednie zrozumienie funkcjonowania instytucji wymaga odwołania się do motywacji jednostek: moralnych czy też egoistycznych [Hodgson 2012, s. XII]. Instytucje tworzą bowiem system bodźców kształtujących (czy nawet wymuszających) określone zachowania ludzi. Na instytucje składają się zasady formalne, normy nieformalne oraz sposoby ich egzekwowania [North 2014, s. 51]. Należy podkreślić, że instytucje są utrwalonymi regułami, które mogą być ustanowione (instytucje formalne) bądź ukształtować się spontanicznie (nieformalnie). Charakteryzują się więc różnym stopniem sformalizowania: od wy-

soce sformalizowanych przepisów prawnych, po normy społeczne czy konwencje [Buchanan i in. 2014, s. 1]. Można wskazać kilka sposobów klasyfikowania instytucji. Poza kryterium stopnia sformalizowania wymienia się szybkość zmiany (hierarchia O. Williamsona) czy obszar działania (ekonomiczne, polityczne, prawne, społeczne) [Jütting 2003, s. 11–13]. Granice tych podziałów nie są do końca ostre.

Trudno określić sprawność pojedynczych instytucji, gdyż efekt ich oddziaływania jest uzależniony od wpływu innych instytucji. Tworzą bowiem sieć zależności „w czasie i przestrzeni”. Zwraca się uwagę na historyczne uwarunkowanie instytucji (*path dependence*) [Hodgson 2014, s. 9]. „Pokusa wyprowadzenia narodzin instytucji z urojonego świata jednostek bez instytucji jest błędem. Potrzebna jest raczej teoria procesu rozwoju i uczenia się, wyprowadzona z istniejących i odziedziczonych systemów społecznych” [Stankiewicz 2014, s. 25]. Instytucje mogą być względem siebie komplementarne, ale też mogą działać sprzecznie względem siebie. Skuteczność instytucji w kształtowaniu pożądanych zachowań jest uwarunkowana nie tylko formą stworzonych reguł, ale także (i jest to warunek konieczny) zależy od skłonności ludzi do przestrzegania tych ograniczeń – formalnych czy nieformalnych. W obliczu zaufania do innych członków społeczeństwa, wiary w to, że i oni przestrzegają przepisy prawa stanowionego czy też normy społeczne, można z większym prawdopodobieństwem zakładać osiągnięcie zamierzonych efektów. „Instytucje wysokiej jakości to te, które indukują społecznie pożądane zachowanie podmiotów gospodarczych” [Rodrik 2011, s. 79]. Dani Rodrik wymienia pięć typów instytucji⁵, które wspierają rynki i mają istotne znaczenie w rozwoju gospodarczym, zwłaszcza krajów słabo rozwiniętych. Są to [Rodrik, 2010, s. 208–216]:

- dobrze chronione prawa własności (i ich kontrola), „ustanowienie pewnych i stabilnych praw własności było kluczem dla wzrostu Zachodu i zaczątkiem nowoczesnego wzrostu gospodarczego” [s. 208];
- instytucje regulacyjne, „każda pomyślnie funkcjonująca gospodarka rynkowa jest nadzorowana przez cały zestaw instytucji, które regulują działania w zakresie dóbr, usług, pracy, aktywów i rynków finansowych” [s. 210];
- instytucje stabilizacji makroekonomicznej, „wszystkie zaawansowane gospodarki zaczęły wprowadzać instytucje fiskalne i monetarne, spełniające funkcje stabilizujące, czerpiąc naukę z konsekwencji ich nieposiadania” [s. 211–212];
- instytucje ubezpieczeń społecznych [s. 213];
- instytucje zarządzania konfliktami, „instytucje zarządzania konfliktami (...) wykazują tendencję do zwiększania bodźców zachęcających grupy społeczne do kooperacji, zmniejszając korzyści ze strategii społecznie niekooperacyjnych” [s. 216].

---

⁵ Rodrik posługuje się szerokim rozumieniem instytucji.

W efekcie stworzenia (się) odpowiednich instytucji i ukształtowania się relacji między nimi podmioty są w stanie funkcjonować przy niskich kosztach transakcyjnych, co pozwala na efektywne działanie rynków czynników produkcji i pobudza wzrost gospodarczy [Brzozowski i in., 2006, s. 23].

System instytucji jest spleciony z mechanizmem gospodarczym (stanowiąc w zasadzie jego część) i poprzez bodźce oddziałuje na aktywność gospodarczą, w tym na tworzenie kapitału. Wpływ ten nie jest jednak jednoznaczny. Istnieją bowiem instytucje sprzyjające wzrostowi gospodarczemu oraz takie, które ten proces hamują. Co więcej, te same instytucje, które w danych warunkach uznane są za „dobre” dla gospodarki, zastosowane gdzieś indziej stanowią utrudnienie rozwoju. O ostatecznym wpływie instytucji na gospodarkę nie stanowią korzyści osiągnięte z poszczególnych rozwiązań, ale wypadkowa działań wszystkich. Instytucje mogą bowiem działać sprzecznie, a z drugiej strony występują efekty też synergiczne. Douglass C. North zadał pytanie o to, w jakim stopniu wzrost gospodarczy jest wynikiem działania rozwiązań stworzonych przez człowieka (świadomie, czy też nieświadomie) i czy nie jest tylko efektem „zwykłego szczęśliwego zbiegu okoliczności” [North, 2014, s. 107]. Odpowiedź na to pytanie jest kwestią podejmowaną w wielu badaniach i próbuje się ją rozwiązać na różne sposoby.

System instytucji stanowi ogólne ramy każdej działalności człowieka. Poszczególne instytucje są wzorcami najbardziej pożądanym zachowań. Ludzie tworzą zasady, normy, reguły, aby uporządkować otaczający świat, aby stał się bardziej przewidywalny i dawał szansę na osiągnięcie korzyści. Wpływają one na postrzeganie świata (np. określają, co wolno, a co nie, co wypada, a czego nie wypada), określają granice działalności. Oczywiście instytucje nie określają całkowicie rodzaju podejmowanych działań, charakteru, kierunku czy tempa. Jednak zakorzenienie się tych schematów postępowania daje szansę, iż ludzie będą działać w sposób przewidywalny. Akceptując istniejący porządek jednostki niejako naturalnie, automatycznie, przestrzegają zasad stworzonych przez społeczeństwo⁶. Odwoływanie się do sprawdzonych i adekwatnych do sytuacji rozwiązań kształtuje świat społecznych interakcji [Gruszevska, 2013, s. 113–114]. Możliwość tworzenia (się) reguł na bazie doświadczeń grup ludzi jest efektem wpływu tzw. wiedzy rozproszonej.

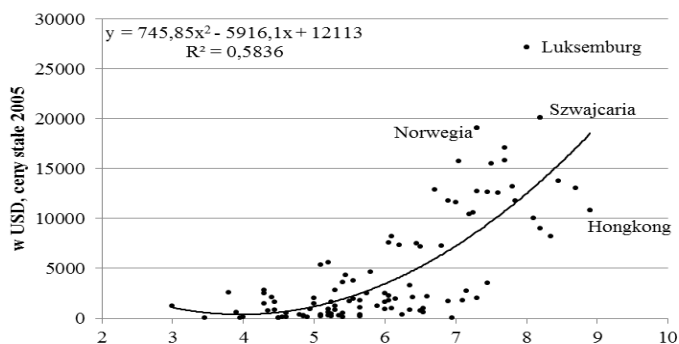
Podstawowym, chociaż niewystarczającym, warunkiem wzrostu gospodarczego w perspektywie długookresowej jest właśnie wystąpienie ładu instytucjonalnego. „Konsensualny ład polityczny”⁷ w formie idealnej istnieje wtedy, kiedy uczestnicy widzą swój interes – zważywszy na swoje przewidywania dotyczące działań innych – w posłuszeństwie pisanym i niepisanym regułom, które wymagają ich wzajemnego szacunku. Konformizm zwykle wiąże się z internalizacją

⁶ W społeczeństwie istnieją również takie jednostki, które nie akceptują reguł prawnych czy norm społecznych.

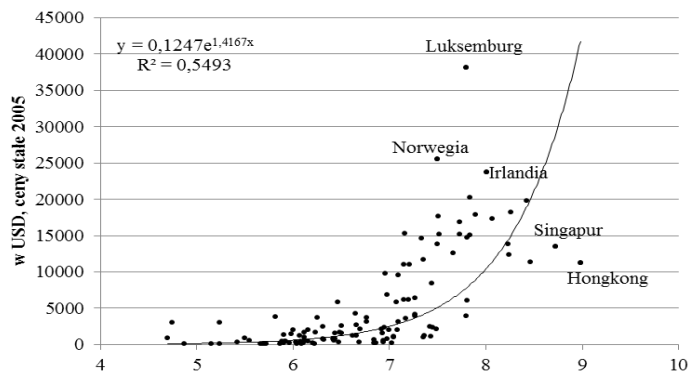
⁷ Oczywiście jest, że fragment ten dotyczy szerszego niż tylko polityczny zakresu ładu instytucjonalnego.

norm społecznych, tak że jednostki chcą zachowywać się w sposób sprzyjający istniejącemu porządkowi społecznemu i (lub) społecznej kontroli nad potencjalnymi odstępami od tego porządku” [North, 2014, s. 109].

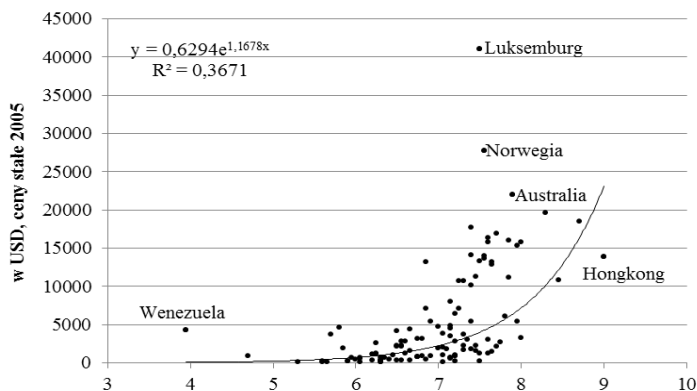
A. 1990–1999

B. 2000–2009

C. 2010–2012

Rysunek 2. Poziom wolności gospodarczej (Fraser Institute) a rozmiary akumulacji brutto na jednego aktywnego zawodowo w latach 1990–2012*

* 1990–1999: 103 kraje; 2000–2012: 119 krajów

Źródło: opracowanie własne na podstawie [WDI, ([http](http://)), Fraser, ([http](http://))].

Tworzenie kapitału jest uwarunkowane odpowiednim otoczeniem instytucjonalnym. Chodzi o taki układ, dzięki któremu działania stron umów będą w dużym stopniu do przewidzenia i jednocześnie koszty transakcyjne będą niskie. Wspólne działanie instytucji formalnych i nieformalnych umożliwia uporządkowanie ogromniej ilości informacji oraz ich transformację w zbiór danych niezbędnych w procesie podejmowania decyzji [Gruszevska, 2013, s. 148]. Efektem spójnego działania instytucji jest swoboda prowadzenia działalności gospodarczej odczuwalna przez podmioty. Im wyższa jest jakość otoczenia instytucjonalnego, tym wyżej oceniany jest kraj pod względem wolności gospodarczej. Wraz ze wzrostem skali pozytywnych ocen w zakresie swobody działalności gospodarczej rośnie skłonność podmiotów do podejmowania nowych wyzwań, w tym również inwestycyjnych.

Z analiz danych statystycznych (rys. 2) wynika, że zmienność rozmiarów nakładów kapitałowych w przeliczeniu na jednego aktywnego zawodowo może być objaśniana poziomem wolności gospodarczej⁸ w około 50% w latach 1990–2000 (w pierwszej dziesięciolecie tego okresu nawet w prawie 60%). Natomiast w kilku latach XXI wieku, dla których są dane (2010–2012) zależność ta jest słabsza (36%). W całym badanym okresie widać jednak, iż wzrost jakości instytucji mierzony skalą wolności gospodarczej pozytywnie wpływa na rozmiary tworzonego kapitału rzeczowego.

Działania w zakresie poprawy jakości otoczenia instytucjonalnego wpływają na dynamikę akumulacji kapitału. Ważnym obszarem zmian instytucjonalnych jest dążenie do większej spójności w funkcjonowaniu instytucji. Nowe instytucje tworzone w sposób stanowiący mogą nie pasować bądź też nie pasować w pełni do istniejących, zastanych norm i zasad nieformalnych. „Powstawanie napięć między instytucjami formalnymi i nieformalnymi oraz ich rozładowywanie bądź utrzymanie się stanowi podstawowy mechanizm zmiany instytucjonalnej” [Kontratowicz [2013, s. 5].

Analiza systemów instytucjonalnych zwykle ograniczona jest do mierników jakości instytucji formalnych, choć i te są niedoskonałe⁹. Wskaźniki te oceniają efekty działania instytucji, jak też przedstawiają cechy samych instytucji [Miłaszewicz, 2011, s. 16]. Wskaźnik wolności gospodarczej w niewielkim stopniu jednak „wychwytuje” jakościową charakterystykę procesów rządzenia (dlatego niezbędne jest uzupełnienie analizy instytucjonalnej o wskaźniki jakości rządzenia), a z drugiej strony, również instytucje nieformalne uwzględnione są w nim częściowo i pośrednio, w niedostatecznym wymiarze. Nie można zatem uzna-

---

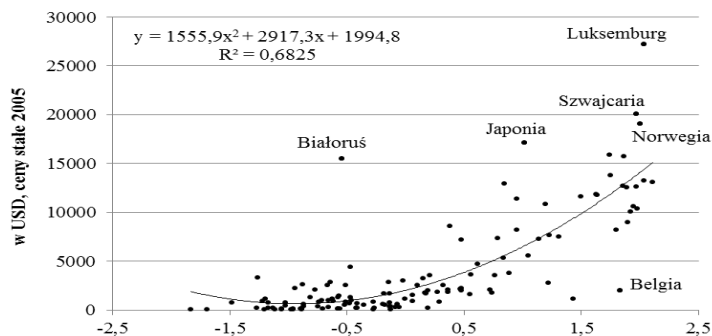
⁸ W badaniu posłużono się indeksem wolności gospodarczej, który w swojej istocie jest numeryczną charakterystyką matrycy instytucjonalnej gospodarki (konceptcja D.C. North’a). Wybrano indeks Fraser Institute ze względu na to, że jest lepszy metodologicznie w porównaniu do indeksu Heritage Foundation [Kontratowicz, 2013, s. 2].

⁹ Wiele mierników w zasadzie nie odnosi się do instytucji, a co najwyżej do polityki [Voigt, 2013, s. 2].

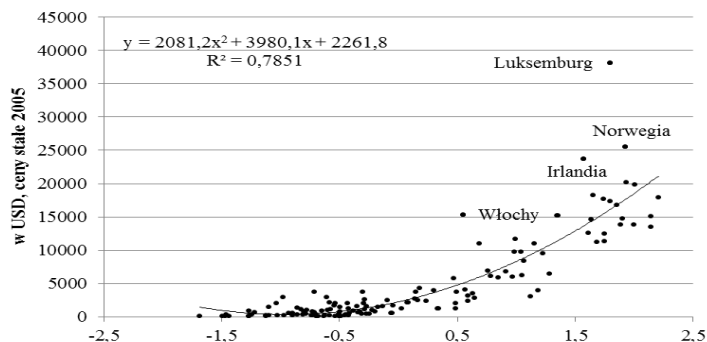

wać tego indeksu (czy Fraser Institute czy Heritage Foundation) za wystarczającej miary oddziaływania instytucji na wyniki gospodarcze [Kondratowicz, 2013, s. 4–5]. Badania takich zależności powinny wykorzystywać bardziej szczegółowe narzędzia pomiarowe, odnoszące się do grup instytucji.

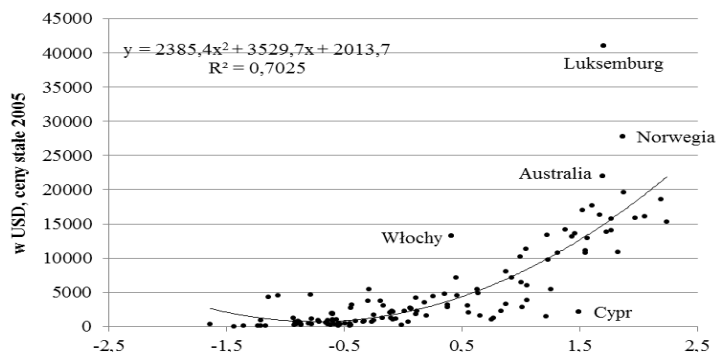
A. 1990–1999

B. 2000–2009

C. 2010–2012

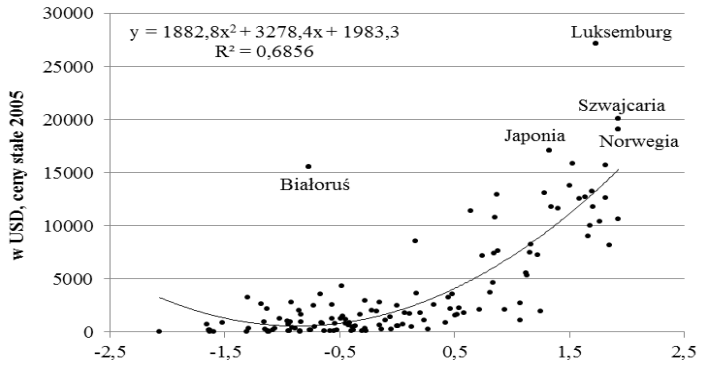

Rysunek 3. Skuteczność rządu (Government Effectiveness – WGI) a rozmiary akumulacji brutto na jednego aktywnego zawodowo w latach 1990–2012*

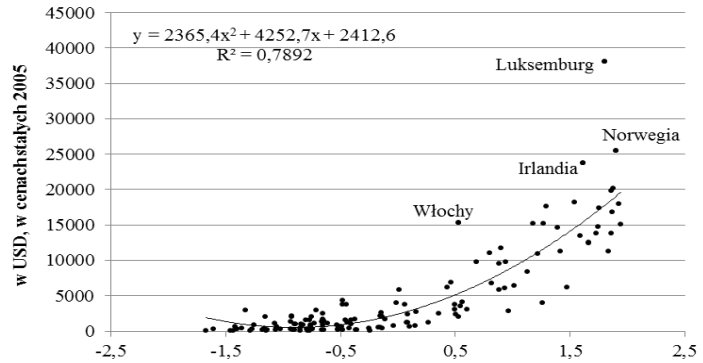
* 1990–1999: 131 krajów; 2000–2009: 137 krajów; 2010–2012: 128 krajów

Źródło: opracowanie własne na podstawie [WDI, (<http>), WGI, (<http>)].

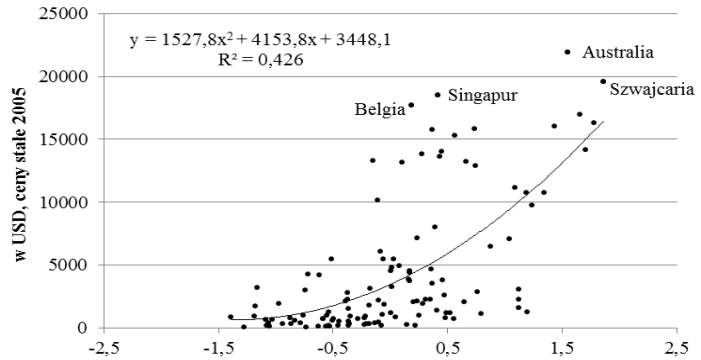
A. 1990–1999

B. 2000–2009

C. 2010–2012

Rysunek 4. Praworządność (Rule of Law – WGI) a rozmiary akumulacji brutto na jednego aktywnego zawodowo w latach 1990–2012*

* 1990–1999: 131 krajów; 2000–2009: 137 krajów; 2010–2012: 120 krajów

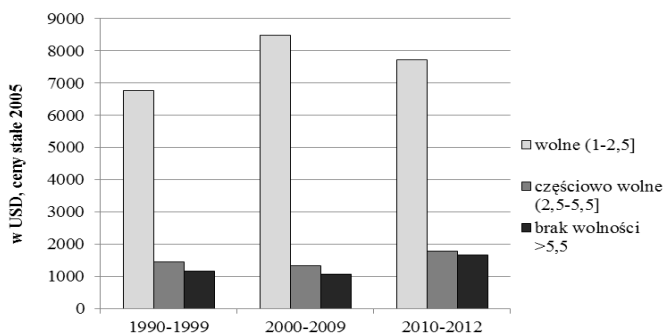
Źródło: opracowanie własne na podstawie [WDI, (http), WGI, (http)].

Ocena jakości instytucji formalnych w pracach naukowych dokonywana jest w oparciu o różne wskaźniki dotyczące sprawności działania rządu czy też praw własności. W ocenie instytucji formalnych Bank Światowy posługuje się

Worldwide Governance Indicators (WGI), na które składa się sześć wskaźników: demokracja i wolności obywatelskie, polityczna stabilność rządu i brak przemocy, skuteczność rządu, jakość regulacji, praworządność, kontrola korupcji. Miary te¹⁰ są wyrazem oceny – poglądów na temat jakości działania instytucji – przedsiębiorców, obywateli i ekspertów z prawie wszystkich krajów świata.

Spośród wskaźników WGI w tej pracy wybrano dwa: skuteczność rządu i praworządność, i odniesiono ich wysokość z lat 1990–2012 do rozmiarów akumulacji brutto. W przypadku wskaźnika skuteczności rządu (*Government Effectiveness*) można uznać go za postawę kształtowania się rozmiarów akumulacji brutto w przeliczeniu na 1 aktywnego zawodowo w około 70% (rys. 3). Najintensywniej oddziaływanie to występowało w latach 2000–2009 (zmiennosc akumulacji może być w ponad 78% objaśniana skutecznością rządu). Zatem budowa sprawnego rządu, skutecznie rozwiązującego problemy bieżące oraz długookresowe, działającego na rzecz stabilności makroekonomicznej powinna być uznawana za determinantę wysokiej skali inwestowania w kapitał rzeczowy.

Również indeks praworządności (*Rule of Law*) może być uznany za czynnik w znacznym stopniu wyjaśniający zmienność akumulacji na jednego aktywnego zawodowo (rys. 4). Jedyne w ostatnim okresie (2010–2012) zależność ta jest dużo słabsza (ok. 43%). Wydaje się, że przyczyną takiej zmiany jest seria wydarzeń związanych z ruchami społecznymi w Afryce Północnej czy kryzysem finansowym w Europie Zachodniej – co zaburzyło tę współzależność. Wysoki poziom praworządności jest ważnym warunkiem pomyślnego rozwoju gospodarki. Państwo (władza) nie powinno stać ponad prawem, powinno dotrzymywać zobowiązań [Ząbkowicz 2014, s. 104].

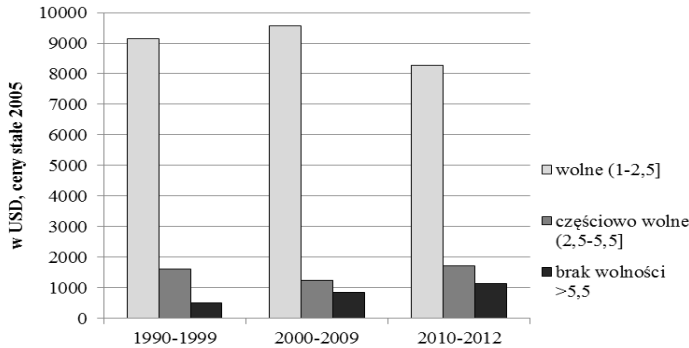

Rysunek 5. Rozmiary akumulacji brutto na jednego aktywnego zawodowo według grup krajów* o różnym poziomie praw politycznych (Political Rights) w latach 1990–2012

* 1990–1999: 125 krajów; 2000–2009: 136 krajów; 2010–2012: 122 kraje

Źródło: opracowanie własne na podstawie [WDI, ([http](http://)), Freedom House, ([http](http://))].

¹⁰ Wszystkie wskaźniki zmieniają się w przedziale [-2,5;2,5]

Rysunek 6. Rozmiary akumulacji brutto na jednego aktywnego zawodowo według grup krajów* o różnym poziomie wolności obywatelskich (Civil Liberties) w latach 1990–2012

* 1990–1999: 125 krajów; 2000–2009: 136 krajów; 2010–2012: 122 kraje

Źródło: opracowanie własne na podstawie [WDI, (<http>), Freedom House, (<http>)].

Drugą dopełniającą częścią układu instytucji jest subsystem instytucji nieformalnych. To one są najgłębszą „warstwą” systemu instytucjonalnego i zmieniają się najwolniej. Zwyczaje, utrwalone sposoby postępowania budują wspólnotę ludzi. Sprawiają, że jednostki czują więź z innymi członkami społeczeństwa, mają zaufanie do innych.

Przykładem miary jakości instytucji nieformalnych jest wskaźnik *Freedom House Index*. W jego konstrukcji uwzględnione są oceny ochrony praw politycznych (np. pluralizm partii politycznych, wolne wybory) i wolności obywatelskich (dotyczących religii, mniejszości narodowych i wyznaniowych, wolności mediów, praw jednostki) w danym kraju. Kraje oceniane są pod względem praw politycznych i wolności obywatelskich w skali od 1 do 7. Im niższy wskaźnik, tym kraj jest bardziej wolny. Państwa, które charakteryzuje wolność w zakresie obu składowych *Freedom House Index*, wykazują się znacznie większymi rozmiarami akumulacji kapitału rzeczowego w porównaniu do krajów częściowo wolnych, czy bez wolności (rys. 5, 6). Dysproporcje w tym zakresie są ewidentne. Kraje o wysokim wskaźniku *Freedom House Index* (i składowych) kreują kilkakrotnie większe nakłady na kapitał rzeczowy niż kraje o średnim czy niskim poziomie tego indeksu. Potwierdza to współzależność instytucji nieformalnych i rozmiarów tworzenia kapitału.

ZAKOŃCZENIE

Odpowiednie tempo tworzenia kapitału jest niezbędnym warunkiem wzrostu i rozwoju gospodarczego. W skali globalnej obserwowane jest ogromne zróżnicowanie rozmiarów akumulacji kapitału rzeczowego. Jednym z ważnych czyn-

ników, który prowadzi do powstawania tych dysproporcji, jest jakość instytucji. Przeprowadzone badania potwierdzają istotne znaczenie instytucji formalnych i nieformalnych w tworzeniu kapitału rzeczowego. Im wyższy jest poziom wolności gospodarczej w danym kraju, tym większe są rozmiary akumulacji kapitału *per capita*. Zmienność Indeksu Wolności Gospodarczej (Fraser Institute) objaśnić może nawet w 58% zmienność akumulacji kapitału *per capita*. Jeszcze wyższe wskaźniki determinacji uzyskano w analizie wpływu instytucji formalnych na tworzenia kapitału rzeczowego (78% w okresie 2000–2009, wskaźnik skuteczności rządu i praworządności WGI). Analizy potwierdziły również pozytywny wpływ wzrostu indeksów praw politycznych i swobód obywatelskich *Freedom House Index* na akumulację kapitału rzeczowego *per capita*. Można więc twierdzić, że instytucje mają znaczenie (*institutions matters*) w procesie tworzenia kapitału. Pozostaje tylko pytanie, jak to zrobić w konkretnych gospodarkach i jakie działania podjąć, by ta zmiana nastąpiła względnie szybko.

LITERATURA

- Buchanan J., Heesang Chai D., Deakin S., 2014, *Empirical Analysis of Legal Institutions and Institutional Change: Multiple-Methods Approaches and Their Application To Corporate Governance Research*, "Journal of Institutional Economics", Vol. 10, Iss. 1.
- Brzozowski M., Gierałowski P., Milczarek D., Siwińska-Gorzelał J., 2006, *Instytucje a polityka makroekonomiczna i wzrost gospodarczy*, Wyd. UW, Warszawa.
- Fraser institute, *Economic Freedom of the World*; <http://www.freetheworld.com/index.php> (stan na dzień: 10.08.2014).
- Freedom House, *Freedom in the World Country Ratings* <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world> (stan na dzień: 22.08.2014).
- Gruszewska E., 2013, *Instytucje a proces tworzenia kapitału w Polsce*, UwB, Białystok.
- Hodgson G.M., 2009, *Institutional Economics into the Twenty-First Century*, "Studi e Note di Economia", Anno XIV, No. 1
- Hodgson G.M., 2012, *From Pleasure Machines to Moral Communities: An Evolutionary Economics without Homo economicus*, University of Chicago Press, Chicago, London.
- Hodgson G.M., 2014, *On fuzzy frontiers and fragmented foundations: Some reflections on the original and new institutional economics*, <http://uhra.herts.ac.uk/bitstream/handle/2299/14771/906911.pdf?sequence=2> (stan na dzień: 2.01.2015).
- Jütting J., 2003, *Institutions and Development: A Critical Review*, OECD Development Centre, Working Paper No. 210.
- Kondratowicz A., 2013, *Wolność gospodarcza a teoria zmiany instytucjonalnej*, referat na IX Kongres Ekonomistów Polskich, <http://www.pte.pl/kongres/referaty/Kondratowicz%20Andrzej/Kondratowicz%20Andrzej%20-%20wolność%20gospodarcza%20a%20teoria%20zmiany%20instytucjonalnej.pdf> (stan na dzień: 08.07.2005 r.).
- Miłaszewicz D., 2011, *Jakość instytucji a wzrost gospodarczy*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania nr 19, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.

- North D.C., 2009, *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge Univ.Press, New York 2009.
- North D.C., 2014, *Zrozumieć przemiany gospodarcze*, tłum. J. Stawiński, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Pańków W., 2014, *Instytucje i organizacje. Pochodzenie. Powstawanie. Funkcje. Przekształcenia*, Poltext, Warszawa.
- Parto S., 2005, *Economic Activity and Institutions: Taking Stock*, „Journal of Economic Issues”, Vol. 39, No. 1.
- Piketty T., 2014, *Capital in the Twenty-First Century*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, London.
- Próchniak M., 2009, *Czynniki wzrostu gospodarczego – przegląd wyników badań empirycznych [w:] Wzrost gospodarczy w krajach transformacji: konwergencja czy dywergencja?*, red. R. Rapacki, PWE, Warszawa.
- Ratajczak M., 2011, *Popularność ekonomii instytucjonalnej. Moda czy trwała zmiana?*, „Zeszyty Naukowe PTE”, Kraków nr 9
- Rodrik D., 2011, *Jedna ekonomia, wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy*, tłum. S. Szymański, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Soto de H., 2002, *Tajemnica kapitału. Dlaczego kapitalizm triumfuje na Zachodzie a zawodzi gdzie indziej*, tłum. Sz. Czarnik, Fijorr Publ., Chicago –Warszawa.
- Stankiewicz W., 2014, *W drodze do skutecznego paradygmatu ekonomii instytucjonalnej: pomoc metodologii nauki [w:] Nowa ekonomia instytucjonalna wobec współczesnych problemów gospodarczych*, red. S. Rudolf, WSEPiNM, Kielce.
- Voigt S., 2013, *How (Not) to Measure Institutions*, “Journal of Institutional Economics” Vol. 9, Iss.1.
- WDI, *World Development Indicators*, Data – The World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator> (stan na dzień: 20.08.2014).
- WDI, *Worldwide Governance Indicators*, Data – The World Bank <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home> (stan na dzień: 20.08.2014).
- Ząbkowicz A., 2014, *Znaczenie niektórych cech układu instytucjonalnego (enforcement, embedness) dla awansu ekonomicznego – zarys problemu na przykładach [w:] Nowa ekonomia instytucjonalna wobec współczesnych problemów gospodarczych*, red. S. Rudolf, WSEPiNM, Kielce.

Streszczenie

Możliwość kreowania wysokiego tempa wzrostu gospodarczego zależy od zdolności krajów do osiągania odpowiednio wysokiego tempa powiększania kapitału. W gospodarce współczesnej obserwowane są olbrzymie dysproporcje w rozmiarach akumulacji kapitału rzeczowego dokonywanych przez poszczególne kraje. Na początku XXI wieku akumulacja brutto kapitału na jednego aktywnego zawodowo była prawie 60 razy większa w Ameryce Północnej niż w Afryce Subsaharyjskiej. Również wysoki współczynnik Giniego jest potwierdzeniem tego zróżnicowania. Dla nakładów kapitału do zasobów pracy w gospodarce światowej kształtuje się on na poziomie około 60%. W artykule zadano zatem pytanie o źródła różnic w rozmiarach tworzonego kapitału rzeczowego. Celem podjętych badań jest przeprowadzenie analizy oddziaływania instytucji na akumulację kapitału rzeczowego, a w tym wyjaśnienie różnic w rozmiarach tworzonego kapitału

w skali globalnej. W artykule wykorzystano kilka mierników stosowanych w ocenie jakości instytucji: *Economic Freedom of the World* (Fraser Institute), *Worldwide Governance Indicators – Government Effectiveness, Rule of Law* (World Bank) oraz *Freedom in the World – Political Rights, Civil Liberties* (Freedom House). Zmienność nakładów kapitałowych może być w dużym stopniu wyjaśniona różnicami w systemach instytucjonalnych (nawet do prawie 80%). Wzrost sprawności funkcjonowania instytucji (i tym samym poprawa wskaźników ich jakości) wydatnie zwiększa rozmiary akumulacji kapitału. Ład instytucjonalny osiągnąć dzięki stworzeniu odpowiednich instytucji, a także ich współdziałaniu w danej przestrzeni staje się podstawowym warunkiem wysokiej efektywności funkcjonowania podmiotów i całej gospodarki, kreowania dużych przyrostów potencjału wytwórczego oraz zmian strukturalnych sprzyjających dalszemu rozwojowi.

Słowa kluczowe: akumulacja kapitału, ład instytucjonalny, sprawność instytucji

The Influence of Institutions on Capital Accumulation in Contemporary Economy

Summary

The possibility of creating a high rate of economic growth depends on the ability of countries to achieve an adequately high pace of capital growth. In contemporary economy, we can observe huge disproportions in the level of capital accumulation achieved by particular economies. In the early 21st century, gross accumulation per 1 professionally active person was almost 60 times higher in North America than in Sub-Saharan Africa. Also, a high Gini coefficient is a confirmation of such disparity. For capital outlay on human resources in world economy, it is on the level of 60%. This article asks about the sources of differences in the sizes of created capital. The objective of undertaken research is to analyze the impact of institutions on capital accumulation, and to explain the disparities in the size of created capital in a global scale. In this article, several measures applied to institution quality assessment are used: *Economic Freedom of the World* (Fraser Institute), *Worldwide Governance Indicators – Government Effectiveness, Rule of Law* (World Bank) and *Freedom in the World – Political Rights, Civil Liberties* (Freedom House). The disparities between capital outlay may be, to a great extent, explained by the differences in institutional systems (even up to 80%). An increased institutional performance (and, at the same time, improved institution quality indicators) contributes significantly to raising the level of capital accumulation. Corporate governance achieved by creating adequate institutions and their cooperation in a given field becomes the basic determinant of a high performance of business entities and the whole economy, a big improvement of productive capacity and structural changes leading to further development.

Keywords: capital accumulation, corporate governance, institutional performance

JEL: E02, E22, O17